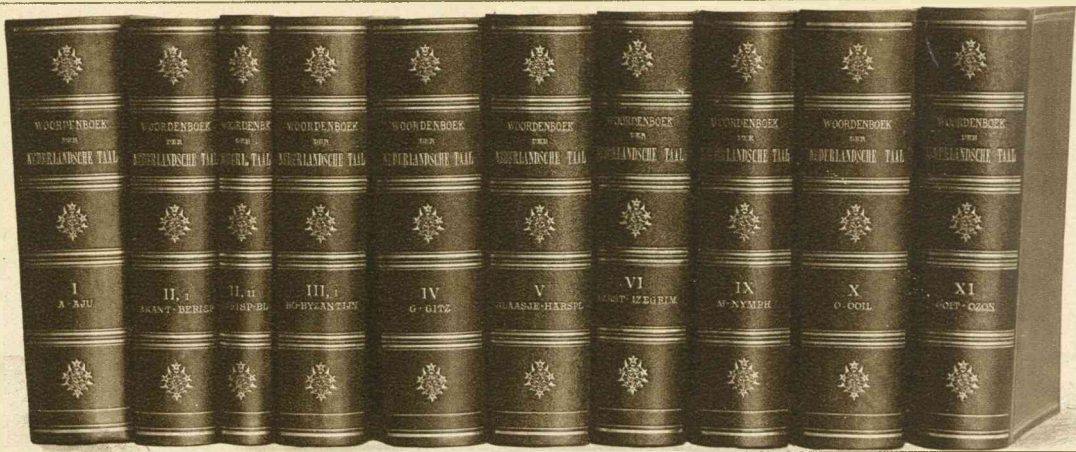

HET NEDERLANDSCH WOORDENBOEK

∞

1864 18 Januari 1914

Dr. L. A. TE WINKEL

moelijker te bevredigen eisch dan die, welke aan den schrijver van een Middelnederlandsch Woordenboek moet worden gesteld. Evenals het voor een geschiedvorschier eene veel moeilijker taak is de geschiedenis van zijn eigen tijd grondig en onpartijdig te beschrijven, zoo is het ook voor den „woordenaar” veel bezwaarlijker, een juist inzicht te hebben in den inhoud en den omvang der beteekenis van een hedendaagsch woord, en een fijn gevoel voor al de schakeeringen daarvan, daar het niet alleen in de geschreven taal, maar ook in den volksmond wordt gebruikt. En indien hij het zoo ver heeft gebracht, dan moet hij vaak, als hij ze in zijne verzameling niet vindt, de toelichtende voorbeelden gaan zoeken (menigmaal, gelijk men begrijpt, een zeer tijdroovend werk), want alleen in het uiterste geval zal hij er toe overgaan, zelf een voorbeeld te maken.

En voor wie is het Nederlandsch Woordenboek bestemd? Voor wie kan het van nut zijn; wie zullen het gebruiken of opslaan? Hier moet het antwoord geheel anders luiden dan bij het Middel-

oog moest alles doorgaan hetgeen door zijn medewerkers werd geschreven. Daardoor onderscheiden zich de het eerst bewerkte woorden, beginnende met A (bewerkt door De Vries en zijn door hem hoog vereerden medestichter L. A. te Winkel), met G (door Cosijn) en met O (door Verwijs) door eene eenvormigheid van bewerking, die na den dood van het met onaangevochten gezag bekleede hoofd der redactie en bij de uitbreiding van het aantal medewerkers wel moest ophouden te bestaan. En zoo zal zich in het Nederlandsch Woordenboek, vooral in de later bewerkte deelen, hier en daar verschil van opvatting der taak vertoonen, maar het door al de redacteuren nagestreefde doel is het Woordenboek te maken tot een „Nederlandsch Taalmuseum”, waarin de taal schat van het Nederlandsch nauwkeurig beschreven is. „Mag onze taal”, aldus vraagt De Vries, Inleiding bl. lxxv, „niet eischen dat wij haar in eere houden en van die vereering openlijk getuigenis afleggen? Heeft zij geen recht op een welingericht museum, dat al hare schatten, ordelijk tentoongesteld, aan de geheele natie te aanschouwen en te genieten geeft? Behoort men niet voor de literarische kunst hetzelfde te doen wat men heeft gedaan voor de plastische? Ziedaar dan het doel, dat ons voor oogen moet staan: een Taalmuseum te stichten, naar ons beste vermogen geëvenredigd aan de hooge waarde onzer Nederlandsche taal”.

En wat kan men nu in dat Museum al zoo vinden en wat is de beteekenis er van? Men kan er vooreerst uit zien, hoe de beteekenis der woorden zich gedurende de drie laatste eeuwen heeft gewijzigd, m. a. w. de historische ontwikkeling onzer taal gedurende dat tijdperk; welke beteekenissen en woorden al of niet behooren tot de algemeene taal, en over welke ruime middelen zij beschikt in haar tegenwoordigen toestand; ook hoe onze taal zich onder den invloed van den geest der dichters en schrijvers heeft ontwikkeld en verrijkt. Al wil het Nederlandsch Woordenboek „geen wetboek zijn, geen middel om door gebiedende voorschriften de vrije taal aan banden te leggen”, het mag toch wel antwoord geven op de vraag, of men

DEN 18^{den} dezer maand was het 50 jaar geleden dat het totstandkomen der grootsche onderneming van het Nederlandsch Woordenboek werd verzekerd door het teekenen van het contract tusschen de uitgevers in geestelijken en in stoffelijken zin.

Laatstgenoemden hebben mij aangezocht ter herdenking van dit gewichtig feit een paar bladzijden te schrijven bij de afbeeldingen, die in dit tijdschrift ter herinnering er aan worden gegeven, en aan dit verzoek mocht ik mij niet onttrekken en om de groote verplichtingen, die ik voor mijne vorming heb aan den stichter en grondlegger van het Woordenboek, en om de vriendschappelijke betrekkingen, die er steeds tusschen de oudere en jongere medewerkers en mij hebben bestaan, en om den aard mijner wetenschappelijke werkzaamheid, die met de hunne zoo nauw verwant is en zich als het ware daarbij aansluit. Zij vangen hunne beschrijving van den Nederlandschen taal-schat aan daar waar de schrijver van een middelnederlandsch woordenboek zijn „terminus ad quem” kan stellen; zijn „tot hier toe en niet verder” kan doen gelden. En toch is het onderscheid in de eischen der bewerking van het eene en het andere woordenboek niet klein, en in zekeren zin heeft de bewerker van een Middelnederlandsch Woordenboek eene dankbaarder en gemakkelijker taak dan zijne wetenschappelijke ambtsbroeders. De eerste behoeft slechts te beschrijven hetgeen door hem of anderen in de werken der middeleeuwsche schrijvers gevonden en daaruit opgeteekend is, ook al heeft hij de overtuiging dat zijne verzameling op den naam van volledig geen aanspraak mag maken. Bovendien weet hij dat zijn werk voor sommigen onmisbaar is, dat zonder het door hem aan de hand gedane hulpmiddel de middeleeuwsche teksten niet kunnen worden verstaan, en hij dus de categorieën van menschen kan aanwijzen voor wie hij werkt. De bewerker van een Nederlandsch Woordenboek moet eene zuivere en volledige afspiegeling geven van het hedendaagsche taalgebruik, toegelicht door hetzelfde in de vroegere tijdperken van het Nieuwnederlandsch, d. i. het Nederlandsch sedert de wording van ons onafhankelijk volksbestaan, in den opstand tegen Spanje, dus van omstreeks 1580 af, welk jaar door De Vries in zijne inleiding op het Woordenboek als „terminus a quo” is aangenomen. Dit is een veel vagere en dus veel

LEIDEN, 18 Januarij 1864.

De onderteekening van het contract

nederlandsch Woordenboek. Men kan hier geene bepaalde categorieën van personen aanwijzen, die in het bijzonder van het Nederlandsch Woordenboek nut zullen hebben, al zal het natuurlijk een vraagbaak kunnen zijn voor allen, die de taal voor schriftelijk en mondeling gebruik zullen behoeven; technici evenwel zullen de eigenlijke beteekenis van een woord liever opzoeken in een vakwoordenboek, al wordt ook aan de behandeling daarvan in het Nederlandsch Woordenboek veel zorg besteed. Het geldt hier eene zaak, die de geheele natie betreft, eene nationale zaak, zooals terecht zoowel door de taalcongressen, waaruit het Woordenboek is voortgekomen, als door den grondlegger er van, den geestdriftigen vaderlander Matthias de Vries, steeds op den voorgrond is gesteld en in de uitnemende Inleiding op het Woordenboek uitvoerig is uiteengezet. Indien, naar de van J. H. Halbertsma afkomstige kernachtige zinspreuk, de taal de ziel der natie is, dan is het ook eene echt vaderlandsche taak, de volksziel, zooals zij zich uit in de taal, in hare diepste schuilhoeken na te gaan en in haar fijnste schakeeringen te ontleden en te beschrijven. Dit is het ideaal, dat De Vries voor oogen heeft gezweefd, waaraan hij de tweede helft van zijn leven gegeven en de bewerking van het Middelnederlandsche Woordenboek opgeofferd heeft, en dat hij in het door hem bewerkte gedeelte er van zooveel in zijn vermogen was in daden heeft omgezet. En terwijl hij met fijnen speurzin de geheime roerselen van de „ziel der natie” trachtte na te speuren, was hij op zijne beurt de ziel der redactie: onder zijn scherp en vorschend

Prof. M. DE VRIES.